Krašto turtas – išsaugota atmintis

B. Giedraitis – ministras, pasitikęs mirtį Rusijoje

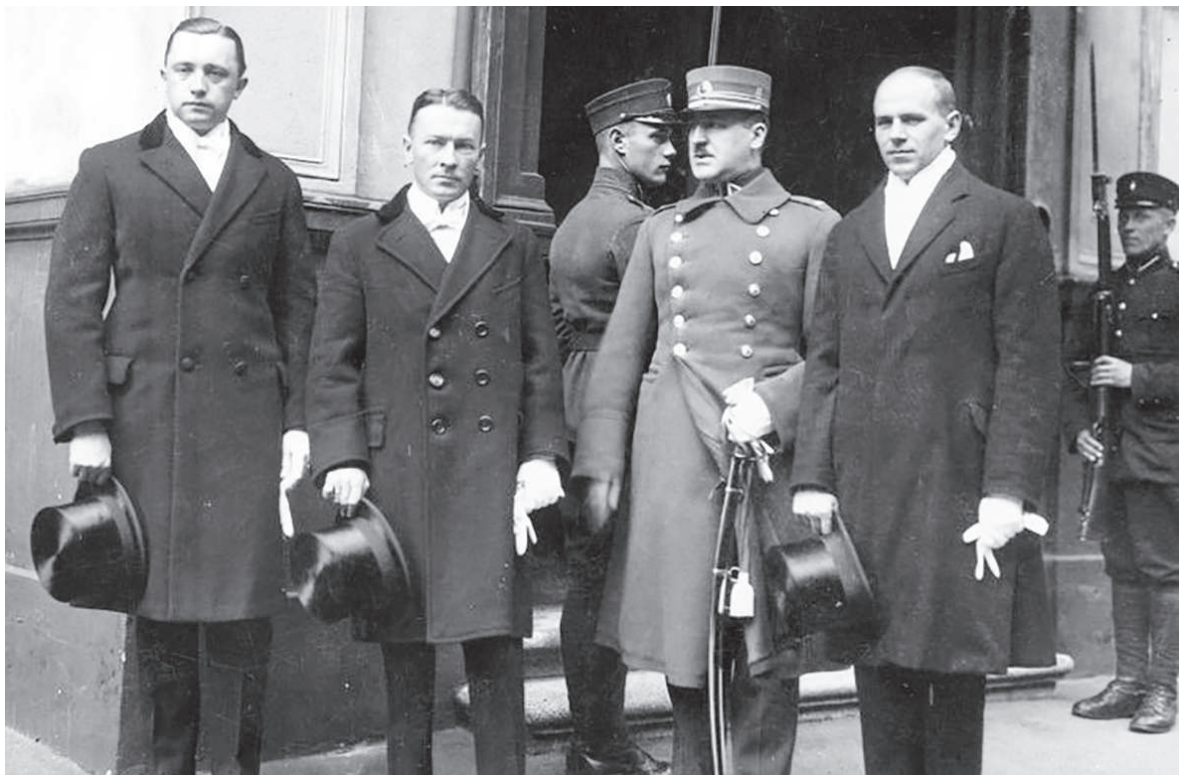

Lietuvos karo atašė Baltijos šalyse B. Giedraitis (priekyje antras iš dešinės) su Lietuvos nepaprastuoju pasiuntiniu ir įgaliotuoju ministru Latvijoje B. E. Dailide (trečias iš dešinės) prie Latvijos prezidento rūmų Rygoje.

Balys Giedraitis – buvęs Lietuvos Respublikos XV Ministrų kabineto Krašto apsaugos ministras, pulkininkas. Jo likimas susiklostė tragiškai, o atminimas, kaip ir kitų buvusių prieškario Lietuvos ministrų, įamžintas Ukmergės rajone, Kadrėnų kaime esančiame parke.

B. Giedraitis gimė 1890 m. sausio 13 d. Rygoje, Marcijono ir Agotos Giedraičių šeimoje. Rygoje baigė Nikolajaus I gimnaziją, o vėliau Maskvoje – Aleksejaus karo mokyklą.

1918 m. grįžo į Lietuvą, dalyvavo organizuojant kariuomenę, tapo savanoriu, paskirtas atskiros brigados, Antrosios brigados ir Antrosios pėstininkų divizijos štabo viršininku. Nuo 1919-ųjų balandžio iki 1920-ųjų spalio dalyvavo Nepriklausomybės karo veiksmuose prieš Raudonąją armiją ir Lenkijos kariuomenę.

Maskvoje vykusių taikos derybų su Tarybų Rusija delegacijos narys. Arbitražo komisijos valstybinei sienai tarp Lietuvos ir Latvijos nustatyti narys.

Vėliau baigė Aukštuosius karininkų kursus ir buvo paskirtas Apygardos štabo skyriaus viršininku, Lietuvos karo atašė Čekoslovakijoje ir Baltijos šalyse.

1930 m. trumpai ėjo Respublikos prezidento sekretoriaus (asmens adjutanto) pareigas.

Nuo 1930 m. birželio iki 1934 m. birželio ėjo Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministro pareigas. Po voldemarininkų pučo paleistas į atsargą. Vėliau darbavosi prezidentūroje, buvo karinio kabineto viršininkas. Nuo 1935 m. iki 1940 m. – Vidaus reikalų ministerijos generalinis sekretorius.

Rusijai okupavus Lietuvą, 1940 m. suimtas ir kalintas sunkiųjų darbų kalėjime, trumpam paleistas. 1941-ųjų gegužės mėnesį vėl suimtas ir išvežtas į Minską.

1941 m. birželio 25 d. du tūkstančiai kalinių pėsčiomis buvo išvesti iš Minsko į Červenės kalėjimą.

Nukelta į 8 p.

Avižienių kaimo istorijos vingiai

Ramunda MISIŪNIENĖ
Vlado Šlaito viešosios bibliotekos Žemaitkiemio kaimo padalinio bibliotekininkė

Jau niekas nebeprikels išnykusių Žemaitkiemo apylinkės kaimų ir vienkiemių, kurių pavadinimus dar taria senolių lūpos: Aukštakalniai, Ežerai, Liepos, Morkiškis, Paliepė, Pabiržė, Šinkamiškė, Vikšviriai, Vidiškiai, Šemetiškiai, Pusvaškiai, Linksmakalnis. Sparčiai nyksta ir kiti, mažieji žmonių gyvenimo židiniai: Avižieniai, Balaganas, Berzgainiai, Dobilynė, Eimantiškis, Kretiškiai, Kopūstėliai, Kliepšiai, Kunigiškiai, Pagiriai, Pakirnė, Smiltynė, Trakiniai, Užubaliai. Belieka užrašyti vienokias ar kitokias jų istorijas.

Avižienių kaimas anksčiau vadintas Trideliais. Iš kur kilęs šis pavadinimas, niekas negali pasakyti, mat senieji kaimo gyventojai jau išmirę, o iš jaunesnių niekas nežino. Gyventojai nelabai gailėjo senojo pavadinimo, jis buvo nelabai gražus.

Dar senais laikais kaimas priklausė Žemaitkiemio parapijai, kur nuo senų laikų buvo bažnyčia. Mirusiuosius laidojo Žemaitkiemio arba Valų kapinėse.

Avižieniai yra prie trijų rajonų ribos. Kaimelis ribojasi su Anykščių ir Molėtų rajonais. Artimiausias miestelis yra Žemaitkiemis. Aplink yra Valų, Traupio, Paąžuolės, Kliepšių kaimai, Morkiškio vienkiemis. Rytuose Avižieniai ribojasi su Valų kaimu. Vienoje pusėje ši riba eina mišku, kuris anksčiau priklausė turtingesniems kaimo gyventojams. Jis buvo išdalytas sklypais. Vadinamas Epušotu, nes jame daugiausia augo drebulės. Kolūkių laikais daug miško buvo iškirsta, numelioruota, padaryti dirbami laukai, kurie tęsiasi iki pat Traupio kaimo. Ten dabar stovi vienintelė sodyba. Prie jos yra raistas, kuris ir pavadintas sodybos šeimininko vardu – Kiškio raistu.

Vasarą čia būna nemažai gamtos gėrybių. Gyventojai gali pasirinkti mėlynių, girtuoklių, aviečių, rudenio spanguolių, taip pat ir pagrybauti. Raistas siekia nedidelį miškelį, kuris tęsiasi iki pat kaimo. Jis vadinamas „Varžgalio krūmu“, taip pat pagal savininko pavardę. Šičia taip pat apstu uogų ir grybų. Miškelis ribojasi su Martnonių kaimu. Toliau eina ganyklos ir pievos iki pat Antalaušių kaimo. Dar toliau yra Paąžuolės kaimelis, iš kurio likusi tik viena sodyba. Toliau – Morkiškio vienkiemis. O už jo riba eina Plaštakos upeliu. Upelis visai mažutis, nors kaimo gyvavimo laikais dar buvo vandeningas ir švarus, jame buvo nemažai žuvų. Dabar upelis baigia išsekti, susiaurėjusi vaga baigia užaugti ajerais, nendrėmis ir kitokiais vandens augalais. Žuvys taip pat baigia išnykti. Daug kur upelis užverstas bebrų nugraužtais medžiais, daugybė jų užtvankų. Plaštakos upelis įteka į Siesarties upę, bet Avižienių ji jau nesiekia. Upeliukas skiria Avižienius nuo Plaštakos ir Kliepšių kaimų.

Kadaise Avižienių kaimą sudarė penkiolika sodybų, kurios buvo išsidėsčiusios abipus pagrindinės kaimo gatvės „ulyčios“. Kaimui priklausė ir aplink išsidėstę vienkiemiai. Iš viso kaime gyveno apie dvidešimt šeimų. Nebuvo dominuojančių pavardžių, dauguma jų skirtingos. Tai – Varžgaliai, Skapai, Slavinskai, Šimėnai ir kt. Kaimo žmonės niekuo nesiskyrė nuo kitų kaimų žmonių. Gyveno kaip visi, augino gyvulius, dirbo žemę, kalbėjo lygiai taip, kaip ir gretimų kaimų gyventojai.

Visi – lietuviai, kitų tautybių nebuvo, išskyrus karo metus. Tada buvo keletas karo belaisvių rusų, kurie dirbo pas vietinius gyventojus už maistą. Po karo jie išvyko. Kaimo gyventojų Šimulionių namuose buvo įsteigta pradinė mokykla. 1953–1955 metais joje mokytojavo mokytoja E. Jūraitė, 1955–1957 m. – mokytojas A. Pociūnas, 1957–1959 m. – mokytojas A. Gribulis, 1959–1962 m. – mokytoja O. Gribulienė. Mokykla veikė iki 1965 m. Neišaugino Avižienių kaimas garsių žmonių, poetų ar rašytojų. Vieno kaimo gyventojo sūnus yra baigęs Medicinos institutą ir dirba gydytoju. Pagrindiniai laikraščiai, kuriuos skaitydavo kaimo gyventojai, buvo „Valstiečių laikraštis“ ir „Gimtoji žemė“. Dar kai kurie prenumeruodavo keletą žurnalų – „Tarybinę moterį“, „Švyturį“, „Šluotą“.

Gyventojai daugiausia užsiimdavo gyvulininkyste, sodindavo bulves, sėdavo javus, augindavo daržoves.

Anksčiau, kai dar nebuvo technikos, žemę dirbdavo arkliais, kuriuos prižiūrėdavo geriau nei kitus gyvulius. Kritus arkliui, buvo didelis nuostolis, nelikdavo kuo dirbti žemę, pasiruošti pašarų žiemai. Jiems ir pašaras buvo geresnis, duodavo avižų. Jei ganydavo ar rišdavo, tai pirma arklius, o paskui jau karves. Šieną taupydavo arkliams, o karves šerdavo šiaudais, tad dažną pavasarį tekdavo jas kelti ir rišti virvėmis, kad pastovėtų.

Dauguma kaimo žmonių laikydavo motinines kiaules. Paršiukus veždavo į Ukmergės turgų parduoti. Taip pat augindavo ir parduodavo bekonus. Kai kurie kaimiečiai dar augino avis. Tiek dėl mėsos, tiek dėl vilnos. Laikydavo daug paukščių – vištų, ančių, žąsų, kalakutų. Vaikams tekdavo saugoti ir ganyti žąsiukus.

Vėliau, susikūrus kolūkiams, atsiradus technikai, kaime beliko vos vienas kitas arklys, pasikeitė požiūris, tapo nebemadinga žemę dirbti arkliais, juk traktoriumi buvo galima suarti ir daugiau, ir greičiau.

Pradėjus supirkinėti pieną, dėmesys arkliams pastebimai sumažėjo. Nuo tada imta geriau prižiūrėti karves, kad daugiau pieno duotų, jas ir šerdavo geriau. Avių buvo irgi beveik atsisakyta, bet ir toliau buvo laikomos kiaulės ir paukščiai.

Nukelta į 8 p.

2001 m. netoli Avižienių kaimo, buvusio Birželių vienkiemio vietoje, pastatytas ąžuolinis kryžius čia gyvenusiems Didžiosios Kovos apygardos partizanams – broliams Broniui, Kaziui, Juozui ir seseriai Vandai Morkūnams, žuvusiems už Lietuvos laisvę, atminti.

Zita SABULIENĖ

Apmąstymai

Balta žiema.
Desančių snaigių paštas
Be adresatų, gatvių ir namų.
Kalėdų eglę supa žmonių ratas,
Belaukiantis Senelio Šalčio dovanų.

Geriems vaikučiams prie saldainių
bus po žaislą,
Jaunimui – meilės ir vilčių knyga,
O žilagalviams pagarbiems senjorams
Šiaurietiškų lazdų mankšta ir sveikata.

Pro debesėlį nusišypso žvaigždės,
Ant Kūčių stalo staltiesė balta.
Kai kur likimui guodžias likę
tuščios kėdės,
Kitus pralinksmina gausėjanti šeima.

O kam į langus beldžiasi vienatvė
Ir snaigės paštą barsto už stiklų,
Sušildo širdį atminimų žvakė,
Sujungus maldą ašara ir laukimu.

Avižienių kaimo istorijos vingiai

Atkelta iš 7 p.

Namai dažniausiai buvo apstatyti namų darbo baldais. Lovos buvo paprastos, medinės, su šiaudiniais čiužiniais. Patalynė – namie austa, drobinė, bet gražiai išsiuvinėta. Perkelinė, švelnesnė atsirado vėliau. Rankšluosčiai buvo taip pat namuose austi, lininiai. Beveik kiekviena šeimininkė mokėjo austi, siuvinėti, megzti, siūlus verpti, kai kurios – ir siūti. Vakarais dažniausiai sueidavo visi į kurią nors vieną sodybą, kur moterys verpdavo, ausdavo, o vyrai kortom lošdavo, vaikų darbas būdavo plunksnas plėšyti. Dukroms reikėjo kraičio – antklodžių, pagalvių. Kuo didesnis kalnas pagalvių lovoje, tuo geresnė šeimininkė.

Avižienių kryžius S. Leikaus kieme.

Moterys ir merginos rungtyniaudavo, kuri prisiūs daugiau paklodžių, lovatiesių, staltiesių, rankšluosčių. Kuri gražiau išsiuvinės, kuri didesnį ir gražesnį kraitį susikraus.

Namuose vietoje grindų dažniausiai buvo plūktinė asla, kurią pabarstydavo smėliu ir sukarpytais žolynais, kad kvepėtų. Beveik kiekvienoj gryčioj stovėdavo pečius, kur kepdavo duoną, pyragus, kartais ir ant „plytos“ gamintas valgis būdavo įstumiamas pečiun, kad neatauštų.

Ant pečiaus miegodavo vaikai ir seneliai, o papečky žiemą dažnai laikydavo vištas, kad nesušaltų. Jau vėliau visose gryčiose buvo sudėtos grindys, iš pradžių nedažytos, bet, kadangi labai išsipurvindavo ir reikdavo labai šveisti, kad būtų baltos, tai buvo pradėtos dažyti. Virtuvės grindys kai kur buvo iki pusės išbetonuojamos.

Skalbinius paprastai velėdavo ir skalbdavo šarmu, balindavo lauke ištiesus prie vandens. Būdavo skalbimui skirtos dienos. O kad nesiveistų gyviai, drabužius kaitindavo pirtyje.

Namus apšviesdavo žibalinėmis lempomis, ruošai tvartuose naudodavo „liktarnas“, kartais kambary ar pirty pasidarydavo „smaliokus“. Tai – iš burokų padaryti šviestuvai. Buroko vidus būdavo išgremžiamas, į vidų įstatomas vata apvyniotas plonas pagaliukas, pamirkytas riebaluose, o duobutė užpildoma lydytais taukais. Toks improvizuotas žibintas degdavo pakankamai ilgai, nedaug rūkdavo, jį galima buvo pastatyti kur nori, negriuvo. Vėliau, kolūkio laikais, buvo įvesta elektra, ir šitos priemonės pamažu išnyko.

Beveik prie kiekvienos gryčios buvo darželis, dažniausiai aptvertas, kad vištos neiškapstytų. Gėles augino įvairias, dažniausiai jurginus, kardelius, vilkdagius, pinavijas, bijūnus, tulpes, šiek tiek vasarinių nasturtų, rezetų, mėtų. Kiekviename darželyje puikuodavosi rūtos. Tik jau kolūkių laikais buvo pradėta sodinti rožes, begonijas, lelijas ir kitokias gėles. Darželiai, kiemai buvo labai prižiūrimi, ravimi.

Paprastai buvo sodinami dideli sodai, daug vaismedžių – obelų, kriaušių, vyšnių, slyvų, nemažai uogakrūmių – serbentų, agrastų. Kai kurie žmonės sodindavo ne tik vaismedžius, bet ir kitokius medžius. Savo sodybų ribas mėgdavo apsodinti liepomis, drebulėmis, eglėmis, beržais.

Rengdavosi žmonės namų darbo drabužiais. Moterys vilkėdavo namie austų medžiagų sijonais, ilgais, iki žemės, apatiniai drabužiai būdavo drobiniai, taip pat namų darbo, kelnaičių nedėvėjo. Vyrai vilkėdavo namų darbo milo sermėgom, drobinėm kelnėm. Vaikai buvo rengiami kaip suaugę. Tiek berniukams, tiek mergaitėms buvo siuvami ilgi baltinukai, „suknytės“, ir visi su jomis lakstydavo, kelnaičių nemūvėdavo. Tik didesniems berniukams jau siūdavo kelnes, jie nebevilkėjo „suknyčių“. Ir tik turtingesni galėjo sau leisti dėvėti kokį pirktą drabužėlį. Dažniau moterys – kokias skarutes ar šilkines kojines.

Valgį visuomet gamino šeimininkė. Jei tuose pačiuose namuose būdavo anyta su marčia, tai paprastai atsirasdavo dvi šeimos, nes anyta nepakęsdavo, kad jaunamartė sukinėtųsi jos teritorijoj. Kiekviena šeima gyvendavo savo gale ir maistą gamindavo atskirai. Jei anyta su marčia gerai sutardavo, tai pavaišindavo vieni kitus. Motinos dukroms paprastai nepatikėdavo maisto gaminimo, joms dažniausiai tekdavo kiti darbai: karves melžti, austi, siūti, verpti. Kai kurie namie laikydavo ir mergas – samdines. Jos atlikdavo ūkio ir šiaip pagalbinius darbus.

Beveik kiekvienoj gryčioj buvo pečius ir malkom kūrenama krosnis, ant kurios gamindavo valgį. Šeimininkė keldavosi labai anksti, pakraudavo ir užkurdavo pečių, iškūrenus imdavo ruošti valgį, prikeldavo samdinius eiti ruošos, o tada keldavo šeimyną pusryčių. Pusryčiams paprastai kepdavo blynus, bulvinius ar miltinius, prie blynų gamindavo padažą. Padažas būdavo iš raugintų kopūstų, bulvių, trintų su spirgučiais, arba kiaušinių. Vaikams kartais duodavo uogienės. Kol ruošdavo padažą, maistą laikydavo pečiuje, kad neatauštų. Taip pat ir likusį po valgio. Pietums visada virdavo sriubą, jei turėdavo liesos mėsos, tai su ja, jei tokios nebuvo, tai įdėdavo gabalą lašinių ir bulvių košės. Dažniausiai virdavo burokėlių, raugintų kopūstų sriubas. Vakarienei dažniausiai būdavo košės: kruopų, žirnių, bulvių, dar valgydavo bulves su rūgpieniu, pienišką sriubą, dažniausiai „razavų miltų“.

Per didžiąsias šventes darydavo sūrius, mušdavo sviestą, pagaudavo žuvų arba pjaudavo vištas. Jei buvo galimybė, išsikepdavo pyrago. Vėliau, jau kolūkių laikais, maistas pasidarė įvairesnis, daugiau pradėta pirkti parduotuvėje.

Dirbant ūkio darbus, kaimynas kaimynui stengdavosi pagelbėti. Ypač per kūlimą, mėšlavėžį, bulviakasį. Žmonės buvo draugiški, nepikti, nepavydūs. Labai retai tarp kaimynų kildavo barniai, kivirčai. Vaikai tarpusavy taip pat labai draugaudavo.

Šventą dieną niekada nedirbdavo, visi eidavo į Žemaitkiemio bažnyčią. Žmonės buvo labai tikintys, dievobaimingi.

Dirbdami laukuose mėgdavo dainuoti, pokštauti. Dažnai vakarais susirinkdavo kur klojime, vyresnieji sėdėdavo, šnekučiuodavosi, jaunimas šokdavo, vaikai žaisdavo. Kartais vykdavo vaidinimai. Jie buvo ypač populiarūs, žiūrovų niekada nestigdavo. Taip pat visi labai mėgo gegužines, vakaruškas. Kiekvienas kaimas turėjo savus muzikantus, kurie grodavo jose. Per „majavas“ visi susirinkdavo pasimelsti, pasilinksminti. „Majavos“ vykdavo gegužės mėnesį. Turbūt todėl taip ir vadinosi.

Šeimose švęsdavo varduves, krikštynas, vestuves. Gimtadienių nešvęsdavo. Į vestuves kviesdavo visą giminę. Jos būdavo linksmos, triukšmingos, kartais trukdavo tris ar keturias dienas. Į jas taip pat sukviesdavo visus kaimynus. Ir ne tik linksmas šventes švęsdavo kartu. Taip pat ir bėdai atsitikus, sueidavo visas kaimas, giminė. Į paskutinio poilsio vietą lydėdavo taip pat visi. Padėdavo, pagelbėdavo kuo tik galėdavo vieni kitiems.

Susikūrus J. Žemaitės kolūkiui, visi kaimo žmonės dirbo jame. Kolūkio centras buvo ne per toliausiai. Dauguma kaimiečių dirbo laukuose, vienas kitas – fermose. Kai kurie išsikėlė į gyvenvietę. Kaimas po truputį ėmė tuštėti. Žmonės seno, vaikai užaugo, išvažinėjo mokytis į didelius miestus, daugelis ten ir pasiliko.

Dabar, galima sakyti, Avižienių jau beveik nebėra. Likę kaimo namai tušti, kai kurie nugriauti. Gyvenama tik dviejuose namuose. Iš viso – trys gyventojai. Aplinkiniai vienkiemiai taip pat tušti. Vos keli gyventojai. Ir jau nebepanašu, kad kaimas kada nors atsigaus.

1999 metų spalio 31 dieną kaimo gyventojo Stasio Leikaus ir jo sūnaus Alvydo rūpesčiu buvo surengtas avižieniškių susitikimas. Ta proga už surinktus pinigus buvo pastatytas kryžius. Jis stovi kaimo ulyčios gale, Stasio Leikaus sodybos kieme. Šventas Mišias aukojo, kryžių pašventino tuometis Žemaitkiemio klebonas Petras Purlys. Atvažiavo apie 10 buvusių Avižienių gyventojų. Tuo metu Avižieniuose gyveno 8 žmonės.

2001 m. netoli Avižienių kaimo, buvusio Birželių vienkiemio vietoje, pastatytas ąžuolinis kryžius čia gyvenusiems Didžiosios Kovos apygardos partizanams broliams Broniui, Kaziui, Juozui ir seseriai Vandai Morkūnams, žuvusiems už Lietuvos laisvę, atminti. Ant kryžiaus esančioje atminimo lentoje įamžintos ir kitų Žemaitkiemyje žuvusių partizanų pavardės. Kryžius pastatytas monsinjoro Alfonso Svarinsko ir Laisvės kovų dalyvio Povilo Jočiūno lėšomis.

Šis straipsnis spausdintas Deltuvos kultūros almanache „Eskizai“.

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

B. Giedraitis – ministras, pasitikęs mirtį Rusijoje

Balys Giedraitis (1890–1941).

Atkelta iš 7 p.

Pakeliui prasidėjo šaudymas.

Birželio 26 d. likę gyvi išvaryti iš Červenės Bobruisko link. Išėjus iš miestelio, pamiškėje buvo sušaudyti visi likę gyvi kaliniai. Tarp jų – Lietuvos kariuomenės savanoris, Nepriklausomybės kovų dalyvis, Lietuvos Respublikos XV Ministrų kabineto Krašto apsaugos ministras, pulkininkas B. Giedraitis.

B. Giedraitis buvo apdovanotas Vyties Kryžiaus ir Gedimino ordinais, užsienio šalių valstybiniais apdovanojimais.

Žmona Kazimiera Giedraitienė su sūnumi Vytautu 1944 m. pasitraukė į vakarus, gyveno JAV.

Parengė Lina Sukackienė

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS